

LBRIS

We know
books

**ABDULRAZAK
GURNAH
VIETI
ÎN DERIVĂ**

Traducere din limba engleză și note
ANDREEA NĂSTASE

LITERA
București

Khalifa avea douăzeci și șase de ani când l-a cunoscut pe negustorul Amur Biashara. Pe atunci era angajatul unei mici bănci deținute de doi frați din Gujarat. Băncile private ale indienilor erau singurele care lucrau cu negustorii locali, adaptându-se la modul acestora de a face afaceri. Băncile mari voiau teancuri de documente și asigurări și garanții, pe când negustorii locali funcționau în rețele și asociații invizibile cu ochiul liber. Frații îl angajaseră pe Khalifa deoarece era înrudit cu ei din partea tatălui. Poate că „înrudit“ e prea mult spus, dar tatăl lui era și el din Gujarat, și în unele cazuri asta echivala cu o legătură de rudenie. Mama lui era indigenă. Tatăl lui Khalifa își petrecuse cea mai mare parte a vieții adulte lucrând la ferma unui latifundiar indian, la două zile de mers față de oraș, și acolo o cunoscuse. Khalifa nu arăta a indian, cel puțin în comparație cu indienii care erau văzuți în acea parte a lumii. Culoarea pielii, părul, nasul erau moștenite de la mama lui africană, dar îi făcea mare plăcere să-și dezvăluie obârșia atunci când îi convenea. „Da, da, tata era indian. N-o arăt, așa-i? S-a însurat cu mama și i-a rămas credincios. Unii indieni își fac de cap cu africance până ce vine

clipa să trimită după o nevastă din India, și atunci le părăsesc. Tatei nici nu i-a trecut prin cap s-o părăsească pe mama.“

Tatăl lui, pe nume Qassim, se născuse într-un sătuc din Gujarat în care trăiau săraci și bogați, hinduși și musulmani, ba chiar și creștini *hubshi*¹. Familia lui Qassim era musulmană și săracă. Harnic și deprins cu greutatea, băiatul fusese trimis la școala de pe lângă moscheea din sat, apoi la o școală de stat cu predare în gujarati în orașul din apropiere. Tatăl său, percepător de meserie, umbla prin tot ținutul ca să-și îndeplinească sarcinile, și ideea de a-l trimite pe Qassim la școală îi aparținuse lui: în felul acesta, și băiatul putea deveni percepător sau ceva la fel de respectabil. Tatăl lui nu locuia cu familia. Venea să-i vadă numai de două sau trei ori pe an. Mama lui Qassim avea grijă de soacra ei oarbă și de cei cinci copii. El era cel mai mare, mai avea un frate și trei surori. Cele două surori mai mici muriseră în prima copilărie. Tatăl lor le trimitea bani din când în când, dar trebuiau să-și poarte singuri de grijă și să facă orice muncă puteau găsi în sat. Când Qassim ajunsese la vârsta potrivită, profesorii lui de la școala cu predare în gujarati îl încurajară să candideze pentru o bursă la o școală cu predare în engleză de la Bombay, iar după asta norocul începu să i se schimbe. Tatăl lui și alte rude făcură un împrumut, astfel încât să poată locui în condiții cât mai bune pe parcursul studiilor. Cu timpul situația i se îmbunătăți, deoarece fu luat în gazdă de familia unui coleg care îl ajută și să găsească de lucru ca mediator

¹ De origine africană

pentru copii mai mici. Cele câteva anna¹ pe care le câștiga astfel îi permiteau să se întrețină.

La scurt timp după absolvire primi oferta de a intra în echipa de contabilitate a unui proprietar de pământuri de pe coasta Africii. Părea o binecuvântare, i se deschidea calea spre un trai autonom și poate și pentru aventură. Propunerea veni prin mijlocirea imamului din satul său natal. Strămoșii latifundiarului plecaseră în Africa tot de acolo, și de fiecare dată când aveau nevoie cereau să li se trimită un contabil din sat. Astfel erau siguri că de afacerile lor se ocupa o persoană loială și de încredere. În fiecare an, în luna de postire a Ramadanului, Qassim îi trimitea imamului din satul său o sumă de bani, pe care patronul i-o pune deoparte din salariu, ca să-i fie transmisă familiei sale. Niciodată nu se întoarse în Gujarat.

Aceasta era povestea pe care i-o spunea tatăl lui Khalifa despre greutățile pe care le întâmpinase în copilărie. I-o spunea pentru că asta făc tații cu copiii lor și pentru că voia ca băiatul lui să aspire la mai mult. Îl învăță să citească și să scrie în alfabetul latin și să înțeleagă bazele aritmeticii. Apoi, când Khalifa împlini unsprezece ani, îl trimise la un profesor particular din orașul din apropiere ca să-l învețe matematică și contabilitate, precum și un vocabular englezesc elementar. Tatăl adusese cu el din India aceste ambiții, dar nu reușise să le îndeplinească pentru sine.

¹ Unitate monetară din India britanică valorând o șaisprezecime de rupie

Khalifa nu era singurul elev al profesorului. Erau patru, toți băieți indieni. Locuiau în casa acestuia, dormind pe podea, sub scară, în holul de la parter. Tot acolo mâncau. Nu li se îngăduia niciodată să urce la etaj. Sala lor de clasă era o cămăruță cu rogojini pe jos și o fereastră cu gratii aflată prea sus ca să vadă ceva afară, deși puteau mirosi rigola deschisă care trecea prin spatele casei. Profesorul ținea odaia încuiată în afara lecțiilor și o trata ca pe un spațiu sacru, unde trebuiau să măture și să șteargă praful îndată după trezire. Aveau lecții în fiecare dimineață și apoi la sfârșitul după-amiezii, înainte să se întunece de-a binelea. După prânz, profesorul trăgea întotdeauna un pui de somn, iar seara nu avea lecții ca să nu irosească lumânările. În timpul liber își găseau de lucru la piață ori pe țarm sau hoinăreau pe străzi. Khalifa nu-și putea închipui cu câtă nostalgie avea să-și amintească acele vremuri mai târziu.

Începu lecțiile cu profesorul în anul în care sosiră nemții în oraș și rămase acolo cinci ani. Era perioada răscoalei lui al Bushiri, când negustorii arabi și waswahili care activau pe coastă sau conduceau caravane în ținuturile din interior s-au opus pretenției germanilor de a stăpâni acele pământuri. Germanii și britanicii și francezii și belgienii și portughezii și italienii și cine o mai fi fost își ținuseră deja kongresul și desenaseră hărțile și semnaseră tratatele, așa că rezistența n-avea nici o noimă. Răscoala fu înăbușită de colonelul Wissmann și a sa Schutztruppe, recent înființată. La trei ani după aceea, când Khalifa își încheia pregătirea cu profesorul, nemții intrară în alt război, de data asta cu wahehe, triburi aflate departe în sud. Nici ei nu voiau să accepte

stăpânirea germană și s-au dovedit mai încăpățânați decât al Bushiri, provocând pagube neașteptat de mari unităților de Schutztruppe, care au răspuns hotărât și fără milă.

Spre încântarea tatălui său, Khalifa demonstrează un talent considerabil pentru scriere, citire și ținerea socotelilor. La sfatul profesorului, tatăl le scrisese fraților din Gujarat care dețineau principala bancă din oraș. Profesorul întocmi o ciornă pe care i-o dădu lui Khalifa să i-o transmită tatălui său. Tatăl o copie cu mâna lui și i-o dădu unui căruțaș care i-o duse profesorului, iar acesta merse cu ea la bancheri. Cu toții fură de acord că recomandarea profesorului avea să fie de mare ajutor.

Stimați domni, scrisese tatăl lui, există cumva un post pentru fiul meu în excelenta dumneavoastră firmă? Este un băiat harnic și un contabil înzestrat, deși fără experiență, care poate scrie în alfabetul latin și are cunoștințe de bază de engleză. Vă va fi recunoscător până la sfârșitul vieții. Umilul vostru frate din Gujarat.

Trecură câteva luni până la primirea unui răspuns, și asta se întâmplă numai pentru că profesorul, vrând să-și păstreze reputația de om de cuvânt, se duse să se roage de cei doi frați. Mesajul lor era scurt:

Trimiteți-l la noi și-l vom pune la încercare. Dacă totul merge bine, o să-i dăm de lucru. Musulmanii din Gujarat trebuie întotdeauna să se ajute între ei. Dacă nu avem grijă de ai noștri, cine o să aibă grijă de noi?

Khalifa era nerăbdător să plece din casa părintească, aflată pe moșia latifundiarului pentru care tatăl lui lucra pe post de contabil. Cât așteptau un răspuns de la frații bancheri își ajută tatăl la muncă: făcea statele de plată,

completa formularele de comenzi, înregistra cheltuielile și asculta plângeri pe care n-avea nici o putere să le rezolve. Munca pe moșie era grea, și lucrătorii erau plătiți prost. Se îmbolnăveau des și trăiau în mizerie. Își suplimentau rațiile infime de hrană grădinărint pe micul lot de teren care le fusese repartizat. Mama lui Khalifa, Mariamu, făcea și ea asta, cultivând roșii, spanac, bame și cartofi-dulci. Grădina ei era alături de căsuța lor neîncăpătoare, și uneori viața lor i se părea atât de meschină tânărului, încât i se făcea dor de austeritatea anilor petrecuți în gazdă la profesor. Prin urmare, răspunsul fraților bancheri îl găsi gata să plece și hotărât să facă totul pentru a primi un post. Lucra pentru ei unsprezece ani. Dacă la început fură surprinși de înfățișarea sa n-o arătară, nici nu făcură vreun comentariu în fața lui Khalifa, deși unii clienți indieni nu-și ascundeau mirarea. „Nu, nu, e fratele nostru, *guji* la fel ca noi“, spuneau frații bancheri.

Era un simplu funcționar care transcria numere într-un registru și ținea socotelile la zi. Asta era tot ce-i îngăduiau să facă. Probabil că n-aveau deplină încredere în el, se gândi, dar așa mergeau lucrurile în lumea finanțelor. Frații Hashim și Gulab dădeau bani cu împrumut, asta fiind esența activității unui bancher, după cum îi explicară tânărului. Totuși, spre deosebire de băncile mari, nu ofereau servicii personalizate. Frații erau de vârste apropiate și semănau leit: scunzi și voinici, cu chipuri zâmbitoare, pomeți lați și mustați tunse cu migală. O mână de clienți, cu toții oameni de afaceri și finanțiști din Gujarat, își depuneau la banca lor surplusul de bani, iar ei le dădeau împrumuturi

cu dobândă negustorilor locali. În fiecare an, de ziua Profetului organizau o lectură din *maulid*¹ în grădina casei lor și le împărțeau de-ale gurii tuturor celor care le călcau pragul.

Khalifa lucra de zece ani pentru ei când Amur Biashara veni să-i facă o propunere. Îl cunoștea deja pe Amur Biashara, deoarece negustorul era clientul băncii. De data aceasta, Khalifa îl ajută cu unele informații pe care n-ar fi trebuit să le cunoască în mod normal, detalii despre comisioane și dobânzi care-i îngăduiră negustorului să obțină un împrumut în condiții mai bune. Amur Biashara îl plăti pentru aceste informații. Îl mitui. Era o sumă mică, iar avantajul dobândit de Amur Biashara era modest, însă negustorul trebuia să-și păstreze reputația de om de afaceri redutabil și, în orice caz, nu putea rezista nici unei manevre pe sub mână. Cât despre Khalifa, valoarea redusă a șperțului îi permitea să-și înăbușe orice sentiment de vinovăție pentru că-și trădase patronii. Își spuse că nu făcea decât să capete experiență în domeniul bancar, ceea ce presupunea și să-i cunoască laturile mai puțin oneste.

La câteva luni după ce Khalifa făcu această mică înțelegere cu Amur Biashara, frații bancheri hotărâră să-și mute afacerile la Mombasa. Asta se petrecea pe când calea ferată de la Mombasa la Kisumu era în construcție și în metropola colonială tocmai se lansase politica de a-i încuraja pe europeni să se instaleze în

¹ Versiunea în swahili a termenului *mawlid*, însemnând „naștere“. Desemnează atât sărbătoarea nașterii Profetului Mahomed, cât și textele compuse anume pentru a fi recitate cu această ocazie.

Africa de Est britanică, după cum se numea pe atunci. Asemenea multor negustori și meșteșugari indieni, frații bancheri se așteptau să se ivească noi oportunități. În același timp, Amur Biashara își extindea afacerile; îl angajă pe Khalifa deoarece cunoștințele tânărului îi erau utile, mai ales că negustorul nu știa să scrie în alfabetul latin.

Germanii reușiseră să înăbușe toate revoltele din Deutsch-Ostafrika, sau așa aveau impresia. Rezolvaseră problema reprezentată de al Bushiri și de protestele și rezistența caravanierilor de pe coastă. Îi înfrânseseră militar pe răsculați, îl prinseseră pe al Bushiri și-l spânzuraseră în 1888. Die Schutztruppe, armata de mercenari africani cunoscuți drept askari sub comanda colonelului Wissmann și a ofițerilor săi germani, era alcătuită pe atunci din soldați nubieni lăsați la vatră după ce luptaseră pentru britanici împotriva răzvrătiților lui Mahdi și din recruți „zulu“ shangaan¹ din sudul Africii de Est portugheze. Administrația germană făcuse un spectacol public din spânzurarea lui al Bushiri, după cum aveau să procedeze cu multe alte execuții în anii următori. Ca un simbol adecvat al misiunii lor de a aduce ordinea și civilizația în acele părți ale lumii, transformaseră fortăreața din Bagamoyo, pe care al Bushiri o folosisese drept refugiu, în post de comandă german. Bagamoyo era și punctul terminus al comerțului caravanier și cel mai aglomerat port de pe acea porțiune de coastă.

¹ Shangaan sau tsonga, populație din Africa australă ce trăiește în nordul provinciei Transvaal din Africa de Sud și în sudul Mozambicului

Ocupându-l, germanii demonstraseră că-și controlau pe deplin colonia.

Cu toate acestea, le mai rămâneau multe de făcut; pe măsură ce pătrundeau în interior, întâlneau o mulțime de populații ai căror membri nu voiau să devină supuși germani: wanyamwezi, wachaga, wameru și, cei mai neîmblânziți dintre toți, wahehe din sud. În cele din urmă au reușit să-i înfrângă pe wahehe, după opt ani de război, înfometându-i și zdrobindu-i și incendiindu-le satele. În triumful lor, nemții i-au tăiat capul lui Mkwawa, căpetenia tribului mhehe, și l-au trimis în Germania ca trofeu. Askarii din Schutztruppe, ajutați de recruți din rândul populațiilor învinse, erau de acum o forță experimentată, cu puterea de a nimici orice adversar african. Se mândreau cu reputația lor de sălbăticie, iar ofițerii și administratorii Africii de Est germane erau cum nu se poate mai încântați. Nu știau că în scurt timp, tocmai când Khalifa își începea munca pentru Amur Biashara, în sud și vest urma să izbucnească revolta Maji Maji, cea mai violentă dintre toate, care avea să fie reprimată cu o ferocitate încă și mai cumplită de către germani și armata lor de askari.

Pe atunci, administrația germană introducea noi reguli pentru desfășurarea afacerilor. Amur Biashara se aștepta ca tânărul său angajat să știe cum să negocieze în numele lui. Trebuia să citească decretul și rapoartele emise de administrație și să completeze formularele vamale și fiscale necesare. Altfel, negustorul păstra discreția asupra treburilor sale. Mereu punea la cale câte ceva, așa că-l folosea pe Khalifa pe post de asistent care făcea tot ce i se cerea, nicidecum ca funcționar de